

BEVEZETÉS

Új vonások

Az új, átdolgozott kiadásban a következő fő területeken történtek jelentős változások: (a) az avult magyar címszavak és kifejezések elhagyása, (b) új magyar és angol köznyelvi és szakmai szavak bevitele, (c) meglévő magyar szavak új jelentésének bevitele, (d) a magyar kifejezések és példák, valamint angol ekvivalenseik modernizálása, (e) új magyar és angol szlengszavak bevitele és (f) a minősítések változásai.

Az avult magyar címszavak és kifejezések elhagyása

Mint minden szótár szóanyaga, a magyar–angol nagyszótáré is idővel elavul, ezért rendszeresen cserélni, frissíteni kell. A standard köznyelv állandóan változik, nem 30-40 évente, mint ami a legutóbbi átdolgozás óta eltelt. A felfrissítést a jelen átdolgozott kiadásban különösen indokolta a rendszerváltozás. Az utóbbi ötven évben bevezetett szavak egy részének mennie kellett, főleg azoknak, melyek egyszerű derivációi voltak bizonyos ideológiai kulcsszavaknak. Egy másik részüket azonban megtartottuk, főleg azokat a szavakat, melyek a marxista és/vagy pártbürokrata nyelvezet alapfogalmai, kulcsszavai voltak. Ezek – bármilyen érzelmeket váltssanak is ki belőlünk – részét képezik (közel)múltunk történetének és nyelvének, ezért továbbra is a szótárban a helyük. Az az olvasó, szótárhasználó, aki ezen terminológia teljes repertoárja iránt érdeklődik, megtalálhatja a keresett szavakat a magyar–angol nagyszótár előző kiadásában.

A kihagyott magyar szavak másik csoportját azok a szócikkek alkotják, melyek elavult műszaki, technikai-technológiai, kereskedelmi, sportbeli stb. tárgyakra, cselekvésekre, minőségekre vonatkoznak. Amennyiben ugyanis egy tárgy, cselekvés vagy minőség már nem ismeretes egy nyelvközösség döntő többsége számára, nem indokolja semmi jelenlétét egy olyan szótárban, amely a ma használójának kíván segítséget nyújtani.

Elhagytuk a két háború közötti időszak és az ötvenes-hatvanas évek számos olyan köznyelvi kifejezését is, amely nem vált nyelvünk stabil részévé, hanem csak üres divatszónak bizonyult.

Hasonló sorsra jutottak azok a népies vagy tájnyelvi szavak is, melyeket már nem ismernek a magyar nyelvet beszélők, legtöbbször még azok sem, akik e rétegnyelvnek vagy dialektusoknak autentikus beszélői. Megtartottuk azonban azokat a tájnyelvi vagy népi nyelvi szavakat, amelyek részét képezik az egyetemes magyar nyelvi kultúrának.

Új magyar és angol köznyelvi és szakmai szavak bevitele

Az avult szavak és kifejezések elhagyása mellett ugyancsak nagy szerepet játszott az átdolgozás során az új magyar és angol köznyelvi és szakmai szavak bevitele. A magyar köznyelv szókészlete jelentős mértékben megváltozott az utóbbi évtizedekben. Ezeket az új szavakat különböző szótári és nem szótári forrásokban azonosítanunk kellett, majd meg kellett találnunk angol megfelelőiket. Tudjuk, hogy nem azonosítottunk, nem azonosíthattunk minden új magyar szót, szókapcsolatot, kifejezést, de reméljük, hogy ezek nagy részét megtaláltuk és legközelebbi angol megfelelőikkel együtt a szótárba bevittük.

Közhely, hogy a technika, a műszaki világ, az üzleti élet, a kultúra, a tudomány területén bekövetkező változásoknak nyelvi vonzataik vannak. Az új kiadásba igen nagy mennyiségű szakszót írtunk be. Korábban nem is létezett vagy jelentősen megújult tudományterületek, szakmák immár jelen vannak a szótárban, mint például az informatika, az elektronika, a média, a biológia új ágai, a modern nyelvtudomány, napjaink pszichológiája, a repülés és az űrrepülés gyorsan változó szakterülete. Sokat módosítottunk a gépkocsizás, a sport, a katonai szakterület vagy a hajózás szótári anyagán, s igyekeztünk kiszűrni az elavult tudományos, szakterületi szavakat, kifejezéseket. A gazdasági, üzleti élet, a pénzügyek szóanyaga szintén alapvetően megújult, nem is szólva arról, hogy a megújult nagyszótárban benne vannak az Európai Unió sajátos jogi nyelvének elemei vagy a nemzetközi életben ugyanolyan fontos környezetvédelem alapvető fogalmai.

Meglévő magyar szavak új jelentéseinek bevitele

A nyelv szavai mindenkor új jelentéseket vehetnek fel. Számos olyan esetet találunk, amikor már létező magyar szavak jelentéstartománya – különféle jelentéstani folyamatok révén – bővült. Ezeket igyekeztünk minél nagyobb számban feltérképezni az angol megfelelőiket megadni. A folyamat tapasztalataink szerint különösen a lazább hétköznapi szóhasználatra, a „szlenges” nyelvre jellemző. (A szlengről alább bővebben is szólnunk.)

A magyar kifejezések és példák, valamint angol ekvivalenseik modernizálása

A szótárban a címszavakon belül különböző magyar kifejezések, példák találhatóak, melyek „magvát” a címszó alkotja. Ezek a kifejezések és megadott angol ekvivalenseik a régebbi kiadásokban két tipikus problémát vetnek fel, melyeket e kiadásban orvosolnunk kellett. Az egyik az, hogy bizonyos, a címszóval kapcsolatos magyar kifejezések nem szerepelnek a szótárban, vagy a magyar kifejezés nem tipikus arra

a címszóra nézve, melyben szerepel. Ilyenkor megadtuk a hiányzó magyar kifejezést, vagy módosítottuk a már meglévő, de nem a megfelelő módon használt magyar példát.

A másik itt felmerülő probléma az volt, hogy a felhozott magyar példák angol ekvivalensei nem pontosan adták vissza a magyar kifejezést, vagy esetenként kimondottan félrefordították, félreértelmezték azokat. Kétnyelvű és anyanyelvű lektoraink segítségével több ilyen esetet találtunk és javítottunk ki.

Új magyar és angol szlengszavak bevétele

Az Országgh László által szerkesztett magyar–angol szótár előző kiadásainak egyik különös „vakfoltja” a magyar szlengszavak szinte teljes elhagyása volt. Különös ez azért, mert ugyanakkor a szótár a magyarhoz képest aránytalanul sok angol szlengszót tartalmazott. Az angol szlengszavakat az előző szerkesztő különböző magyar köznyelvi címszavaknál adta meg. Ez a felfogás véleményünk szerint indokolhatatlan, mert eltorzítja a nyelv valós tényeit. Éppen ezért ez a kiadás nagy hangsúlyt helyez arra, hogy legalább a legismertebb magyar szlengszavak bekerüljenek a szótárba, ami természetesen az angol szlengszavak bővítését is magával vonta.

Változások a minősítésekben

A szótár minősítésrendszerének átdolgozása során a legnagyobb változtatás a régi nyelvtani minősítések szinte teljes lecserélése volt. Tettük ezt azért, hogy az új nyelvtani minősítések minél közelebb kerüljenek a mai magyar nyelvtudományban használtakhoz és ezáltal hozzáférhetőbbé váljanak a magyar használó számára.

Több esetben módosítottuk az előző kiadásokban használt stilisztikai minősítéseket is. Igyekezünk ezeket is minél egyértelműbbé és könnyebben érthetővé tenni a magyar szótárhasználó számára.

A nyelvi változások egyik összetevője a szavak stiláris minősítéseinek állandó változása. Ezek közül szótárunkban különösen észrevehetőek a következők. Több olyan szó, amely 30-40 évvel ezelőtt még szlengnek minősült, mára bizalmas minősítésűvé vált; számos olyan szó, amely egykor standard, széleskörűen használt szó volt, mára avulttá vált; több olyan angol szó vagy kifejezés, amely „amerikainak” minősült, mára már a brit angolnak (vagy „nemzetközi angolnak”) is szerves része lett. Ezeket a változásokat igyekezünk minél teljesebben és a lehető legpontosabban megragadni, de tudjuk, hogy az ilyen és ehhez hasonló minősítések megadása minden szótár egyik legvitathatóbb és gyakran vitatott pontja.

A szótárban használt minősítések és rövidítések teljes listáját a bevezetés után külön adjuk meg.

Címszóanyag

A szótár címszóanyaga tehát a fent vázoltaknak megfelelően cserélődött. Ezekkel a változásokkal az új kiadás magában foglalja azokat a szavakat, melyeket a magyar beszélők az 1990-es években használnak. A szótárba sok ezer új köznyelvi (vagyis nem szakmai vagy speciális rétegnyelvi) szó került bele. Mint fentebb láttuk, a köznyelvi szavakon kívül különösen a szakmai és szlengszavak állományában történtek nagyobb változtatások. A megújult szótár tartalmazza megváltozott világunk legfontosabb szakterületi szavait, valamint azokat a magyar szlengszavakat, melyek ismerete nélkül ma már szinte lehetetlen eligazodni mindennapi nyelvi világunkban vagy akár a kortárs magyar irodalomban.

Az új kiadásban a címszóanyagban csak azokat a magyar tulajdonneveket adjuk meg, melyek rendelkeznek széleskörűen elfogadott és többé-kevésbé egyértelmű angol megfelelővel.

Az angol ekvivalensek

A szócikkek struktúrájából adódóan a szótárban kétféle angol ekvivalens található: a magyar címszavaknak (és ezek különböző jelentéseinek) megfelelő angol szavak, valamint a magyar címszavakat tartalmazó több szavas állandósult szókapcsolatoknak (kifejezéseknek, példákknak) megfelelő angol szókapcsolatok.

A jelzős szókapcsolatok nagy része a melléknévi elem szócikkében található. A szaknyelvi jelentésű szókapcsolatok esetében azonban gyakran célszerűbbnek mutatkozott a főnévi elem szócikkében való elhelyezés.

Az állatok és növények nevének biztosabb azonosítása céljából az angol ekvivalens után közöljük ezek latin nyelvű rendszertani elnevezését is.

A magyar szavak egy kis részének egyáltalán nincs egyenértékű s tömör – egy-két szavas – angol megfelelője. Ilyen esetekben a szótárhasználó tájékoztatására a szótár csúcsos zárójelek < > között a magyar szó jelentéstartalmának több angol szóból álló körülírását közli. A csúcsos zárójelek között olvasható szöveg nem egyenértékese a magyar nyelvi adatnak, s ezért például angolra fordításban nem alkalmazható. Amikor az angol ekvivalens előtt a *kb* rövidítés található, akkor az angol adat bizonyos fokig már megközelíti a magyar szó jelentését, s bár nem teljes értékű megfelelője, angolra fordítás céljaira mégis többé-kevésbé felhasználható.

A szócikkek felépítése

A homonimákat (azonos alakú, de eltérő eredetű, jelentésű szavakat) hagyományos módon felső indexszámmal (**vár¹**, **vár²**) jelöli a szótár.

A szófajokat (főnév, ige stb.) az egyes szócikkeken belül vastag római számokkal (I., II. stb.) különböztetjük meg.

A különböző jelentéseket vastag arab számokkal (1., 2. stb.) tagoljuk.

Az egyes jelentéseken belül a finomabb jelentésbeli megkülönböztetéseket szögletes zárójelek segítségével [] tesszük. Ugyancsak a szögletes zárójeleket alkalmazzuk a magyar címszó vagy ennek egy jelentése használati körének jelölésére.

Az egyik címszóról vagy a címszó egyik jelentéséről egy másikra történő utalásokban a nyilat (→) használjuk.

Minősítések

A szótárban használt minősítések alapvetően háromfélék: (a) nyelvtaniak, (b) stilisztikaiak és (c) szakmai nyelvre utalók. A minősítések teljes listáját a bevezetés után külön adjuk meg.

Nyelvtani minősítések

A címszavak szófaji minősítése a szótárban közvetlenül a címszavak után áll. Amennyiben egy címszó több szófajhoz is tartozik, a szófaji minősítéseket a fent említett vastag római számok után adjuk meg.

Az angol megfelelők esetében mindössze két nyelvtani minősítést alkalmaztunk. Az egyik a (tsz), amely az angol szavak után áll és azt jelöli, hogy a szó után az angolban többes számú ige használandó. A másik az (ut) minősítés, amely azt jelenti, hogy az ekvivalensként megadott angol szó vagy (legtöbbször) szókapcsolat az angol használatban utótételként szerepel, vagyis az után a szó után, melyre vonatkozik.

A szótár a nyelvtani minősítésen kívül bizonyos (elsősorban a nem magyar anyanyelvű használóknak szánt) fontos nyelvtani információt is tartalmaz. Ez az információ a szótárban levő egyszerű szavak, alapszavak (azaz nem összetételek és nem származékok) után található, és ezen szavak legfontosabb ragos alakjainak közléséből áll.

Stilisztikai minősítések

Stilisztikai minősítésen annak jelölését értjük, hogy a nyelvtani és a szakmai minősítésen kívül milyen, a kontextusra vonatkozó megszorítások érvényesek egy szó vagy szókapcsolat használatát illetően.

A dőlt betűs magyar nyelvű stiláris megjelölés a magyar címszavakra, ezek jelentésváltozataira, illetve szókapcsolatokra vonatkozik. A magyar anyag vonatkozásában stiláris minősítések vagy a magyar címszavak után, vagy a címszó különböző jelentéseit jelző arab számok után állnak.

Az angol szavak vagy szókapcsolatok stilisztikai minősítését a szótár többnyire akkor adja meg, ha ez feltűnően eltér a magyar szó vagy szókapcsolat minősítésétől. Az angol ekvivalensre vonatkozó stilisztikai minősítések az angol szavak vagy szókapcsolatok után állnak, attól a kivételtől eltekintve, amikor a minősítés több angol ekvivalensre is vonatkozik egyszerre. Ilyenkor a stilisztikai minősítés megelőzi az angol szavakat.

Szakmai nyelvre utaló minősítések

A szótár számos speciális szakmai nyelvből tartalmaz szavakat, szókapcsolatokat. A különböző szakmai nyelveket dőlt betűs rövidítésekkel jelöljük. A szakmai nyelvre vonatkozó minősítések – a stilisztikai minősítésekkel szemben – az angol szakmai szavak, szókapcsolatok előtt állnak.